

stamwoord/werkwoord **עָדַת** / JáDàNG , **תָּעַת** / DàNGàT met de betekenis

volkennen / volkennis

Het bereik van het Hebreeuwse woord.

Zoals het onderzoek naar de betekenis van dit belangrijke Hebreeuwse woord (kort samengevat) “hervorgehoben hat, wäre jedoch die Bedeutung von *jd'* im Hebr. nur unzureichend bestimmt, wollte man sie allein auf die .... kognitive Seite der Erkenntnis beschränken, ohne dabei *zugleich* den der Bedeutung eigenen kontaktiven Aspekts zu berücksichtigen, d.h. den Sachverhalt, dasz *jd'* nicht nur ein theoretischen Verhalten, einen reinen Denkkakt bezeichnet, sondern dasz Erkenntnis, wie *jd'* sie meint, sich im p r a k t i s c h e n Umgang mit den Objekten des Erkennens verwirklicht”¹. Hier ligt het vetrekpunt, van waaruit het gebruik van zowel het werkwoord als de daarvan afgeleide andere woorden nagegaan dient te worden. Etymologisch onderzoek t.a.v. de vraag of er een nog concreter c.q. lijfelijker grondbetekenis achter het in TeNaCH voorkomende gebruik en betekenisveld te vinden is, heeft meerdere hypothesen opgeleverd, die echter geen van alle nader verifiëerbaar zijn. Wel heeft dit onderzoek nog eens bevestigd, dat het (bijbels) Hebreeuws dit stamwoord gemeen heeft met vele andere Semitische talen, van Egypte tot en met Assyrie.

In de lexica worden een aantal betekenisvelden onderscheiden, die de breedte van dit Hebreeuwse begrip aanduiden, van zintuigelijk waarnemen en verstandelijk begrijpen tot vaardigheid om te (be)oordelen en actieve deelname, c.q. betrokkenheid bij zowel aangelegenheden als personen. Dit onderscheid mag o.i. echter niet leiden tot een scheiding binnen dit Hebreeuwse begrip en bij vertaling in een andere taal een daarop gebaseerde verdeling ervan over meerdere woorden in de ontvangende taal. Conform de aard en de structuur van een Semitische taal, zoals het Hebreeuws, dient verdisconteerd te worden, dat het verband dat een bepaald stamwoord tussen al deze gebruiksvelden aanbrengt in een Semitische taal van een heel ander kaliber - dus heel wat sterker - is dan wat er in het Nederlands aan samenhang te horen en te ervaren valt in een reeks zoals lopen, aanlopen, belopen, inlopen, overlopen, oplopen, toelopen, achterlopen, voorlopen, verlopen. M.a.w. concordantie in de vertaling is niet alleen een methode om recht te doen aan de narratieve, c.q. theologische samenhangen binnen TeNaCH - dat zeer zeker ook, maar concordantie doet ook recht aan de aard en de structuur, de ideolectie, van het (Bijbels)Hebreeuws als taal. Bovendien blijft deze onderscheiding in verschillende betekenisvelden in discussie, omdat die altijd in zekere mate arbitrair is. In ons onderzoek naar het bereik van het Hebreeuwse woord **עָדַת** / JáDàNG zullen we proberen aan te tonen hoe belangrijk het is om deze verschillende betekenisvelden bij de exegese van de teksten, waarin dit woord voorkomt, samen te brengen. De indeling in en de beschrijving van deze verschillende betekenisvelden, zoals die in de lexica als resultante van het werk van vele Hebraïci in de tweede helft van de 20ste eeuw te vinden zijn, is daarvoor een onmisbare hulp.

---

1. W.Schrotthoff in THAT II 690. Deze gelijktijdigheid van theoretisch en practisch is ook kenmerkend voor een aantal andere hebreeuwse woorden, zoals **פָּקַד** / PáQàD (= zich bemoeien met), **אָמַן** / 'ámàn (=vertrouwen op), **אָרַע** / JáRé' (= onthebben voor, ontzien) en andere.

het werkwoord

Het komt in vrijwel alle gebruikelijke vervoegingen voor.

In de **Qalvervoeging**, die verreweg het meeste voorkomt, treffen we in de lexica de hierboven reeds genoemde indeling in betekenisvelden aan. We volgen hier die van KB.

1. wahrnehmen, merken, sich merken/observe, notice, be aware, mark, realise:

Lev.5:3:

St.V.(vs 1: Als nu een mens² zal gezondigd³ hebben.....) .... en het is voor hem verborgen⁴ en *hij is het gewaar geworden*, zo is hij schuldig⁵.

NBG: ....zonder zich ervan bewust te zijn en *hij bemerkt het* .....

ML: ...und wüsste es nicht und *wird's inne* ....

Buber: ...und es ist ihm verborgen und dann *wird ihm bewusst*...

Baader: ...und es ihm verheimlicht und er, ja er *es dann erkennt*...

JKV: ...when he knoweth of it...

Martin: ... soit qu'il l'ait connu...

Vulg.: ...oblitaque *cognoverit postea*...

LXX: ... και ελαθον αυτον μετα τουτο δε γινωι ....

Uit dit overzicht blijkt, dat zowel de Vulgata als de LXX een vrij consequente koppeling van het Hebr. woord met resp. cognoscere en γινωσκω aanhouden. Wie deze woorden in de lexica nagaat, treft daar een vergelijkbare indeling in betekenisvelden aan. Ook in een tekst als Gen.4:1 (En Adam *bekende* Eva - St.V.; NBG e.a.: *had gemeenschap met*) zijn de Joodse vertalers van Alexandrie daarbij consequent geweest; en de Christelijke vertalers zijn hen daar op hun beurt weer in gevolgd. Hoewel juist deze betekenis buiten het normale bereik valt van zowel het Griekse⁶ als het Latijnse⁷ woord, kon die er blijkbaar wel - met meer of minder moeite - aan worden toegevoegd. De Statenvertalers zijn deze oude vertalers daarin verregaand gevolgd. Maar juist in Lev.5:3 en andere vergelijkbare teksten weer niet.

-
2. Hebr. נַפְשׁ / NèPHèSCH, dat het beste met 'lichaamziel' kan worden vertaald (zie daar). Het blijkt uit al de vertalingen, die hier vermeld worden (NBG: iemand; Buber: Wesen; Baader: ein Seele *habender*.), dat de vertalers de vertaling 'ziel' niet konden volhouden (maar de Vulgata en de LXX konden dat -nog-wel: anima, psuchè!), zelfs de St.V. niet, die hier in de kanttekening verwijst naar Gen.12:5, waar bij Abraham vermeld staat "en al de *zielen*, die hij verworven had". Daar staat bij de kanttekeningen vermeld, dat het woord 'ziel' hier (en elders, de teksten worden genoemd!) "als menschen genomen moet worden". Wat niet begrepen werd, is, dat het Hebr. woord NèPHèSCH altijd het *lichamelijke insluit!* Een lichamelijke weliswaar, die veraf staat van ons moderne chemisch en natuurkundig, c.q. medisch geanalyseerde lichaam, maar daarom niet minder 'lichaam' is (Zie hierover o.a. het metabletische oeuvre van Prof. Dr J.H. van den Berg).
  3. Hier staat het Hebr. woord נֶפֶשׁ / CHáTHá', dat het beste met 'verwaarden' kan worden vertaald. Want in TeNaCH wordt zondigen concreet ingevuld als 'iemand of iets van zijn of haar waarde ontdoen' (ver-waarden), terwijl datzelfde woord doorklinkt in het daarvan afgeleide zelfstandige naamwoord נֶפֶשׁ / CHeTHá'áH ('verwaarding), dat in de tabernakel- en tempeldienst juist kan betekenen 'iets of iemand in zijn of haar waarde herstellen': ook 'ver-waarden', maar in positieve zin, dus 'verwaarding'; het wordt dan onjuist met zondeoffer vertaald, omdat die toevoeging 'offer' nergens in TeNaCH een Hebreeuws equivalent heeft.
  4. Het Hebr. עָלַם / NGáLàM betekent 'verbergen'.
  5. Hebr. אָשַׁם / 'ásCHàM.
  6. Liddl & Scott vermelden in hun overzicht als laatste onder III de betekenis: 'know carnally' en geven daar slechts drie verwijzingen naar buitenbijbelse klassiek-Griekse literatuur.
  7. In het Woordenboek van Muller-Renkema wordt deze betekenis ook als laatste vermeld, met bovendien de aanduiding "euphem."

Het Nederlandse onderkennen of erkennen is hier een verkiesbaar alternatief.
In Gen.3:7 nemen de vertalers vergelijkbare beslissingen.

2. Erfahren, vernehmen, fühlen/laern, experience, feel

Jes.47:8

St.V.: ....ik zal niet (als)weduwe zitten en noch de beroving van kinderen⁸ *kennen* .

NBG.idem. ML: ... noch ohne Kinder sein.

Buber: Kinderberaubtsein nicht kennen.

Baader: und nicht erkenne ich Kinderlosigkeit.

JKV: neither shall I know the lost of children

Martin: je ne saurait point ....

Vulg.: ignorabo sterilitatem

LXX: καθω χηρα ουδε γνωσομαι ορφανειων.

In het Nederlands gaat het dan om (aan den lijve) ondervinden, ergens weet of besef van hebben. Toch kunnen wij daarvoor het werkwoord 'kennen' ook gebruiken, b.v. als we zeggen: "ik ken geen vermoeidheid" Dat blijkt ook uit vertalingen. Deze tekst is een ontkennende(sic!) zin. Maar ook in bevestigende zinnen komen we dit woord tegen.

3. Wahrnemen= sich kümmern um/ notice, care for

Gen.39:6:

St.V.: En hij (Farao) liet alles hij had in Jozefs hand, zodat hij nevens hem van geen ding *kennis had*, dan van het brood dat hij at.

NBG: ... en met hem naast zich, *bemoiede hij zich* enkel met het brood dat hij at.

Koster: ...*hij had geen weet*, met hem bij zich, van wat dan ook...

ML: ... und *er nahm sich* keines Ding *an*, solange er ihn hatte....

Buber: ...und *machte sich* neben ihm um nichts mehr *zu wissen*

Baader: ...und nichts *erkannte er* bei ihm....

JKV:...and *he knew* not ought he had.

Martin:...sans *entrer avec lui en connaissance* ...

Vulg.:... nec quidquam aliud *noverat*⁹, nisi...

LXX: και ουκ ηιδεν¹⁰ των καθ εαυτον πλην του αρτου....

Dezelfde betekenis treffen we aan in bv. Ps.31:8: (St.V.): ... mijn ziel in benauwdheden *gekend*. Het Hebreeuwse werkwoord heeft hier de betekenis van 'zich ergens mee inlaten' Het Nederlandse 'zich bekennen tot' komt wel in de richting ,maar mist toch de aard van de betrokkenheid, die het Hebreeuws kenmerkt. Het is belangrijk bij de uitleg van deze teksten te bedenken, dat de hiervoor beschreven betekenisvelden hier wel meeklinken: 'ergens al of geen weet van hebben', 'ergens wel of geen ondervinding van hebben'

Ex.3:7:

St.V.:... want ik heb hun smarten¹¹ *waargenomen*.

8. Hebr. שָׁכַח / SChEKeWL Het is een specifiek woord. Ook in de afgeleide woorden gaat het steeds om het 'berooft worden van kinderen': 'ontkinderen'.

9. Het Latijnse 'novare' betekent eigenlijk vernieuwen, maar kan vervlakken tot 'iets inbrengen'

10.Deze Griekse vorm behoort bij de vormen van het werkwoord γινωσκω / ginooskoo, maar is op zich zelf genomen afgeleid van de stam Fιδ / Wid, die we in het Grieks kennen als ιδειν / idein = zien, en in het Latijn als video: de letter F (W) is een archaische Griekese letter.

11.Het Hebr. כָּאַב / Ká'ab kan waarschijnlijk het beste met 'pijn hebben' vertaald worden

NBG: ja, ik *ken* hun smarten.

Koster: ja ik heb haar pijn *onderkend*.

ML.: ... ich habe ihr Leid *erkannt*.

Buber: ja *erkannt* habe ich seine Leiden.

Baader: denn ich *erkannte* seine Umschmerzungen.

JKV: for I *know* their sorrows

Martin: car j'ai *connu* leurs doeuleus.

Vulg.: et sciens dorlorem ejus.

LXX: οἶδα γὰρ τὴν ὀδύνην αὐτῶν.

In dit betekenisveld gaat het om een intense betrokkenheid op en een diepe vertrouwde met hetzij personen (Zo dienen we te verstaan wat in Ex.1:8 gezegd wordt: (St.V.) (een koning)... die Jozef niet gekend had.), hetzij aangelegenheden. Maar ook hier geldt dat de eerder genoemde betekenissen meeklinken: wat Israel overkomt wordt ook waargenomen, wordt beseft en er wordt iest aangedaan (kümmern / notice, care for). Dat dient ook verdisconteerd te worden in een tekst als Ex.1;8: Jozef is bij deze nieuwe Farao niet alleen niet in beeld, maar hij neemt van zijn betekenis voor Egypte ook geen notitie, laat staan dat hij daar zorg voor zou hebben of zich daarmee zou inlaten. Om dit geladen en emotionele, van consequenties vervulde, 'kennen' gaat het ook in al die teksten die bij KB in nog weer aparte betekenisvelden zijn onder gebracht, zoals (theol).kennen, sich kümmern um / (said of God) know, care for en einde sache kennen. verstehen / know how tot do a thing¹², be skilled. Wie hier de betekenisvelden niet scheidt, maar verenigt, komt uit bij het betekenisveld, dat in KB beschreven wordt met : sexuell erkennen, beiwohnen, / know sexually, lie with. Maar dat is tegelijk zich bekommeren om, zich met die ander haar/zijn leven inlaten, zich in haar/hem verdiepen - precies dat wordt met het moderne begrip sexualiteit miskend! Dit betekenisveld herkennen we in een aantal teksten. We gaan ze hier allemaal na:

Gen.4:1:

St.V.: En Adam *bekende* Eva, zijn huisvrouw (תָּשָׁא/ieSCHáH=vrouwmenselijke)

NBG (GN idem): De mens nu *had* *gemeenschap met* Eva, zijn vrouw.

Koster: En de mens *heeft* Chawwa, zijn vrouw, *gekend*.

ML: Und Adam *erkannte* sein Weib, Eva.

Buber: Der Mensch *erkannte* Chawwa sein Weib.

Baader: Und der Adam *erkannte* seine Männin Chawwa.

JKV: And Ad'am *knew* Eve his wife.

Martin: Or Adam *connut* Eve sa femme¹³.

Vulg.: Adam vero *cognovit* uxorem suam Hevam.

LXX.: Ἀδάμ δε *εγνώ* Εὐαμ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

Behalve in een enkele Nederlandse vertaling hebben de vertalers steeds het woord voor 'kennen/weten' in hun talen in deze context ingevuld voor het Hebreeuwse woord. Dat geldt ook voor:

I Kon.1:4

St.V.:..... doch de koning *bekende* ze (Abisag de Sunamietische) niet.

NBG (GN.idem): en had geen *gemeenschap met* haar.

ML: Aber der König *erkannte* sie nicht.

Buber, Baader: JKV., Martin, Vulg., LXX idem.

Gen.19:5, idem:

12.Ons begrip 'know-how'.

13.Opvallend is de vertaling 'penetrer' van Chouraqi.

St V. ... breng ze tot ons uit, opdat wij ze bekennen.

NBG: ...opdat wij met hen gemeenschap hebben

GN.: wij zullen met ze slapen.

Koster: ... wij willen ze kennen.

ML., ...dasz wir sie erkennen.

Buber, Baader, JKV.Martin, Vulg.LXX idem.

Gen.19:8:

idem: St.V. :die geen man bekend hebben.

Num.31:17

idem: St.V. en doodt alle vrouw(van de Midianieten). die door bijligging des mans een man bekend heeft. 18: die de bijligging des mans niet bekend hebben.

Man en vrouw kunnen beiden zowel subject als object zijn en mannen kunnen elkaar 'bekennen'. Voor deze omgang van een man met een vrouw wordt vaker het werkwoord בּוֹא / BW' = komen gebruikt, maar dan is de man steeds subject. Wanneer het woord 'kennen' wordt gebruikt, is er sprake van wederkerigheid. Deze wederkerigheid is kenmerkend voor het Hebreeuwse woord: wie kent, wordt ook gekend¹⁴. Het gaat dan ook meer om geslachtsverkeer dan om de enkele geslachtsdaad. De vraag is bovendien of ons begrip 'geslachtsverkeer' wel recht doet aan een cultuur, waarin sexualiteit en lichamelijke nauwelijks te onderscheiden, laat staan te scheiden zijn en evenmin ziel en lichaam, zodat het Hebreeuwse נִפְשׁ / NèPHèSCH het beste met 'lichaamziel' kan worden vertaald¹⁵. Het Hebreeuwse יָדַע / JáDàNG duidt op deze totale en wederkerige omgang met een medemens, maar ook met zaken, en ook met God.

Voor het vaststellen van de betekenis van dit Hebreeuwse woord is het noodzakelijk om een antwoord te hebben c.q. antwoord te geven op de vraag, of de betekenis die dit woord heeft in de hierboven genoemde teksten aan de rand van het betekenisveld staat of in het centrum daarvan. Op grond van de vorige alinea's kiezen we voor het laatste. Zo dienen we een bekende en indringende tekst als Ps.139 vs 1 en 2: "Die-JHWH-van-Israel, jij peilt mij en voorts ken jij mij" "Jij, jij-kent mijn-zitten en-mijn-opstaan" te verstaan.

En in Deut.1:39 horen we Mozes tegen Israel zeggen: "...en jullie stichtkinderen die heden niet kennen het goeddoende en het kwaaddoende - zij komen daarheen" en dat betekent meer dan dat zij er geen weet van hebben, maar dat zij er zich niet mee inlaten en er niet in de greep van zijn.

In Jes.1:3 staan de bekende woorden: "Kent een rund zijn verwerver en een ezel de kribbe van zijn bezitter(ba'al), Israël: niet kent het, mijn volk niet onderscheidt het". Hier wordt in de tweede verschelf 'kennen' absoluut gebruikt: 'kennis hebben'.

Voor het verstaan van deze en zoveel andere teksten, waarin dit hebreeuwse woord voorkomt, is het beslissend of de betekenisvelden, die we in het bovenstaande onderscheiden hebben (aan de hand van de lexica), gescheiden worden en in de ontvangende taal aan verschillende woorden worden gekoppeld, dan wel ze inlezen in één Nederlands woord - en dat kan het Nederlandse woord 'kennen' zijn.

In de beschrijving van de **Niphalvervoeging** onderscheiden de lexica tussen een reeks *reflexieve* en een reeks *passieve* betekenissen.

14.Een vergelijkbare wederkerigheid kenmerkt ook het hebreeuwse werkwoord רָאָה / Rá'áH = zien: wie iemand ziet, wordt ook gezien; het is geen 'kijken' en 'bekeken worden'..

15.Zie daar.

De reeks reflexieve betekenissen start KB bij: sich bekannt geben / make oneself known, en dan volgen: sich zu erkennen geben, sich zeigen / make oneself seen, sich kund tun an / to make itself known toward.

De reeks passieve betekenissen begint bij: gemerkt worden / become known, dan volgen: bekannt werden, sein / become, be known, zur Einsicht gebracht werden / to be made to know.

Uitgangspunt voor de interpretatie van dit werkwoord in de Niphilvervoeging dient te zijn: de passieve betekenis: gekend / bekend worden en de reflexieve: zich laten kennen. Ook hier dienen de bij de Qalvervoeging beschreven betekenisvelden verdisconteerd te worden. We passen een en ander toe op enkele markante teksten.

reflexief

Ex.6:2(Hebr.telling3):

St.V. ... maar met mijn naam HEERE ben ik hun niet bekend geweest.

Ook het NBG vertaalt hier passief, evenals Koster, ML (offenbahrt worden), Buber, Baader, JKV. De Vulgata leest hier een Hiphilvervoeging (et nomen meum Adonai non indicavi eis: indico is 'aanzeggen') in navolging van de LXX (καὶ τὸν ὄνομα μου κύριος οὐκ ἐδηλώσα αὐτοῖς : δηλωω / deloö betekent 'mededelen'). Zowel KB als GB nemen deze tekst op bij reflexieve betekenissen. Dan zou de vertaling moeten luiden: Met mijn naam JHWH maak ik mij niet bekend aan hen. Toch wordt er in het Hebreeuws meer gezegd. Dat horen we ook in het Nederlands, wanneer we het werkwoord 'kennen' voluit gebruiken: "en *met* mijn naam JHWH geef ik mij niet te kennen aan hen": dan zijn deze 'hen' ook het subject van kennen; nog lettelijker: "en-de-naam-mijner: niet laat-ik-mij-ken-nen aan-hen", want de woorden: 'de naam JHWH' worden in het Hebreeuws met behulp van de accentuering los gehouden van het vervolg; de Nederlandse dubbele punt doet ongeveer hetzelfde. Iemands naam gebruiken IS hem/haar kennen, is met hem/haar, c.q. zijn/haar lichaamziel, intens omgaan; dat geldt zeker voor de God van Israël.

Ruth 3:3:

St.V.: ... ga af naar den dorsvloer, *maar* maak u den man niet bekend, totdat ...

NBG.... maar laat de man niets van u merken.

Koster: ... maar je mag je niet kenbaar maken aan de man, totdat..

ML: ... gib dich den Mann nicht zu erkennen, bis....

Buber: ... lasz dich aber von dem Mann nicht bemerken,
[bis

Baader: Nicht werde es dem manne bekannt, bis...

JKV.:but make not yourself known unto the man, until..

Martin: mais ne te fais point connaitre á lui jusqu'á...

Vulg.: non te videat homo donec...

LXX: μη γνωρισθεις τωι ανδρι εως ...

Het Griekse werkwoord γνωριζω / gnoorizoo betekent meestal 'bekend maken', maar de vertalers van de LXX gebruiken het in Gen.45:1, waar het Hebreeuws de reflexieve Hitpaëilvervoeging gebruikt, reflexief. Dat zou(zie Bauer.S.324) ook hier het geval kunnen zijn.Deze reflexieve betekenis nam de Vulgata niet over en evenmin Baader en het NBG. Dat doen wel Martin, JKV, Buber, ML. en de Statenvertaling. Deze reflexieve betekenis doet het meest recht aan het Hebreeuws.Maar alle vertalingen lijden ook hier aan vervlakking. Letterlijk vertaald staat er: "en laat je niet kennen aan de manmenselijke tot...." En daarin klinkt meer door dan alleen het zich bij naam en toenaam bekend maken, het gaat tot en met het 'elkaar bekennen'.Dit 'kennen' komt nog een aantal keren voor in dit hoofdstuk van Ruth.

Jes.66:14

St.V.: ... dan zal de hand des HEREN bekend worden aan zijn knechten.

NBG: ...de hand des HEREN zal zich aan zijn knechten doen kennen.

Koster: de hand van de Aanwezige doet zich kennen aan zijn knechten.

ML: ...da wird man erkennen die Hand des HErn an seinen Knechten.

Buber: an seinen Knechten gibt SEINE Hand sich zu erkennen.

Baader: und erkannt wird die Hand JHWHs an seinen Dienern.

JKV: and the hand of the Lord shall be known towards his servants.

Martin: et la main de l'Eternel sera connue envers ses serviteurs.

Vulg.: et cognoscetur manus Domini servis ejus.

LXX: και γνωσθησεται η χειρ κυριου τοις

[σεβομενοις αυτου.

Hier zien we dat achter de keuze voor een reflexieve of een passieve vertaling van de Niphalvervoeging verschillende interpretaties schuil gaan. Degene die hier passief vertalen hebben meestal als interpretatie, dat 'de hand van JHWH bekend wordt aan zijn knechten' en dat gebeurt vanwege Gods goede daden, zoals die daarvoor in dit vers al aangeduid worden; m.a.w. bij een passieve vertaling is er een verzwegen subject; alleen Luther interpreteert, dat de hand van JHWH aan zijn knechten *anderen* ('man') bekend wordt.

Het NBG, Koster en Buber vertalen reflexief daaruit spreekt een interpretatie, waarin in eerste instantie de hand van JHWH als subject actief is, maar ook de knechten actief zijn: zij gaan kennen.

Omdat de nota accusativi (תָּ / 'èT) in de Hebreeuwse tekst vooraf gaat aan 'zijn knechten', moeten we 'zijn knechten' (waarschijnlijk) direct met het werkwoord verbinden en kunnen we Luthers interpretatie niet overnemen¹⁶. Omdat die-JHWH-van-Israël in het slot van vs 14 een tegenovergestelde toon aanslaat ten opzichte van de vijanden¹⁷, kiezen wij hier, met de lexica, voor een reflexieve vertaling: "en-kennen-laait-zich-de-hand-van-die-JHWH-van-Israël-enwel-aan-zijn-heerdienaren".

passief:

Gen.41:31:

St.V.: Ook zal de overvloed in het land niet *bemerkt worden*....

NBG: van de overvloed *zal men* daarna niets meer *merken*....

Koster: Dan wordt niet *onderkend*, dat het land eens verzadigd was....

ML: dasz *man* nichts *wissen wird* von der Fülle.....

Buber: und nicht *ist zu erkennen* dasz Sättigung im Land war....

Baader: Und nicht mehr *wird erkannt* die Sattheit im Erdland.....

JKV: And the plenty shall not *be known* in the land.....

Martin: et on ne *reconnaitra* plus la abondance...

Vulgata: et ubertatis magnitudinem perditura est inopiae magnitudo (letterl. vertaling: en de grootte van de armoede(inopia) zal te gronde richten de grootte van de overvloed).

LXX: και ουκ επιγνωσθησεται η ευθηνια επι της γης ...

De Vulgata laat in haar sterk afwijkende weergave van de Hebreeuwse tekst zien wat het probleem is: Het is immers onwaarschijnlijk dat mensen ten tijde van honger niets meer af zouden weten van een vroegere overvloed. Alleen wanneer het Hebr.woord JàDàNG in zijn volle betekenis wordt opgevat, begrijpen we de tekst: de vroegere

16.Hoewel daar inhoudelijk veel voor te zeggen is.

17.De Massoereten lezen hier een perfectum en geen substantief, zoals JKV en Luther aannemen.

overvloed wordt niet meer ervaren, niet meer waargenomen, inderdaad in die zin niet meer *gekend!*

Ex.2:14:

St.V.: Toen vreesde Mozes en zeide: voorwaar deze zaak is *bekend geworden*.

NBG: idem; Koster: idem;

ML: Da fürchtete sich Mose und sprach: wie ist das *laut geworden?*

Buber: Mosche erschrak und sprach zu sich: Gewisz, *bekanntgeworden* ist das Ergebnis.

Baader: ..... Nun ist die Sache *erkannt* geworden.

JKV: ...Surely this thing *is known*.

Martin: ... Certainement: le fait est connu.

Vulgata: Quomodo palam factum est verbum istud?

LXX: .....Et οὕτως ἐμφάνες γέγονεν τὸ ῥῆμα τοῦτο;

ML, de Vulgata en de LXX wijken sterk af van de andere vertalingen. De reden daarvan moet gezocht worden in de betekenis van het Hebreeuwse woord אָכֵן 'áKÉN. Het wordt in de lexica vertaald met 'voorwaar', 'zeerzeker'. De Joodse vertalers in Alexandrie hebben er een vraag in gehoord: 'is't zo?' en het Hebreeuws laat dat horen wanneer de letter Alef aan het begin wordt gehoord als de letter Hé, het Hebr. vraagteken. Zo leest de LXX dit woord ook in twee andere teksten waar het voorkomt: Gen.28:16(ὡς= hoe), I Sa.15:32. De Vulgata en ook Luther zijn de LXX daarin gevolgd. De nadruk ligt in dat geval op dit 'hoe?'. In de Hebreeuwse tekst ligt de nadruk op het 'bekend geworden'. Maar dan betekent het Hebreeuwse woord ook hier meer, n.l. Mozes' daad van de vorige dag is *begrepen*, de 'impact' is overgekomen.

ISam.6:3:

St.V.:..... en ulieden *zal bekend worden* waarom zijn hand niet van u afwijkt.

NBG: idem;

ML: ... und wird euch Kund tun....

Buber: ... und so wird euch bekannt.....

Baader: ...und es wird erkannt werden euch zu.....

JKV: ...and it shall be known....

Martin: ... ou vous saurai pourquoi...

Vulgata: ... et scietis quare;

LXX: ... καὶ ἐξιλασθησεται υμιν, μη οὐκ....

De vertaling van de LXX is opvallend: "en er zal verzoening gedaan worden voor jullie, opdat niet verwijderen zal zijn hand van jullie." De Joodse vertalers gaan er blijkbaar vanuit, dat de tekst bedoelt te zeggen, dat de God van Israel hierna ook weer met de Filistijnen zal zijn. Dat wordt alleen begrijpelijk, wanneer we beseffen, dat het Hebreeuwse יָדַע ook hier veeleer 'ondervinden', 'bemerken', dan 'weten' betekent.

Jer.31:19:

St.V.: Zekerlijk nadat ik(Efraïm) bekeerd ben, heb ik berouw gehad, en nadat ik aan mij zelf *bekend ben gemaakt*, heb ik op de heup geklopt; ik ben beschaamd...

NBG: ..... nadat ik *tot inzicht ben gekomen*.....

ML: ....nachdem ich *gewitzigt bin*.....

Buber: .....nachdem mir *Kundward*.....

Baader: ....und nach meinem *Erkanntwerden*.....

JKV: ...and after that I was instructed...

Martin... et après que je me sera connu...

Vulgata: ...et postquam ostendisti mihi....

LXX: (=38:19) και υστερον του γνωσαι με εστεναξα.....

De Hebreeuwse tekst gebruikt hier de constructie van een infinitief met als suffix het pers.voornaamwoord van de 1ste persoon. De LXX nam dat precies zo over. De Vulgata interpreteerde het pers.voornaamwoord als object bij het werkwoord (al werd het Hebreeuws hier door ostendere = (zich openstellen vertaald); dat doen ook de Statenvertaling: “ik word bekend gemaakt aan mij” en D. Martin. Maarten Luther vertaalt dat met: “nachdem ich gewitzigt bin” = tot inzicht gekomen ben, zoals het NBG vertaalt. De St V. brengt de diepe strekking van het Hebreeuws het beste over, al wordt dat bereikt met een bijzin. Het gaat er in het Hebreeuws wel degelijk om dat “ik tot kennis van mijzelf gebracht word”.

De **hitpaëelvervoeging** komt maar twee keer voor:

Gen.45:1

St.V.: ... En er stond niemand bij hen, toen Jozef zich aan zijn broeders bekend maakte.NBG, Koster: idem.

ML:.... sich zu erkennen gab; Buber, Baader idem

JKV.: while Josef made himself known.....

Martin: ...quand il se fait connaitre¹⁸ ....

Vulg.:et nullus intercesset alienus agnitioni mutuae.

LXX: ηνικα αγνοριζετο τους αδελφους αυτου

Waar in de vertalingen een bijzin staat, staat in het Hebreeuws de infinitivus voorafgegaan door het voorzetsel ב / Be = bij/in. De Vulgata heeft daarom het zelfstandig naamwoord ‘agnitio’ gebruikt, dat er- of her-kennning betekent, en daaraan het bijvoegelijk naawoord ‘mutuus’ = wederkerig toegevoegd. Maar het Hebreeuws betekent toch ‘zich doen kennen aan’, met לָאָה / ‘èL (= naar). Dezelfde constructie vinden we in de tweede tekst:

Num.12:6:

St.V.: .... Zo er een profeet *onder* u is, IK de HEERE zal door een gezicht mij aan hem bekend maken, door een droom zal Ik met hem spreken.

NBG: ... dan maak Ik mij aan hem bekend. etc.

De andere hier geciteerde vertalingen hebben dezelfde bewoordingen als bij Gen.45:1. In het vervolg blijkt, dat die-JHWH-van-Israël zich aan Mozes niet via een gezicht¹⁹ doet kennen, maar ‘van mond naar mond’ “breng Ik in bij hem en het aanzien²⁰ - en niet in raadselachtigheden - en de gelijkenis van die-JHWH-van-Israël

18.Een correcte vertaling van de Hithpaëel.

19.In het Hebreeuws staat hier het woord מֵרָאָה / MèRà`àH, afgeleid van het werkwoord רָאָה / Rá`áH = zien, dat weinig voorkomt en met ‘gezicht’ = vizioen moet worden vertaald. dat blijkt uit I Sam.3, waar Gods verschijning aan Samuel een מֵרָאָה / MèRà`àH genoemd wordt. Samuel is een profeet maar geen Mozes. In vs 7 lezen we (St.V.): Doch Samuel kende(עֵדַע / JáDàNG) nog niet (Hebr. טָרַם / THèRèM, dat eigenlijk ‘vers’, ‘nieuw’ in de betekenis die doorklinkt in ‘nieuwe maan’), en het woord des HEEREN was aan hem nog niet(idem ‘vers’) geopenbaard (Hebr. גָּלָה / GáláH, ontbloten, maar beter met ‘ontmantelen’ te vertalen).

20.Hier staat het veel frequenter gebruikte woord מֵרָאָה / MèRà`èH, dat allereerst ‘het zien’ betekent en ook ‘aanzien’ in de zin van zoals iemand er uitziet. Het Hebreeuwse woord רָאָה / Rá`áH(= zien) sluit wederkerigheid in; het betekent ook gezien worden. Daarom moet het onderscheiden van het werkwoord נָבַח / NáBàTH, dat aan het slot van vs 7 staat en hier met ‘bekijken’ wordt vertaald. Deze passage in Num. 12 herinnert duidelijk aan de passage in Ex. 33:18-20. Daar horen we in vs 20, dat Mozes Gods ‘aangezicht’(maar hier staat פָּנִים / PHáNíeJM, dat afgeleid is van het

bekijkt(zie voetnoot 20) hij. Vs 7 en 8 geven eigenlijk een invulling aan het woord ‘kennen’; het gaat dus om veel meer dan om een ‘zich bekend maken’, het gaat om het zich doen kennen met de al de hierboven al beschreven betekenisvelden; het gaat om een deel hebben aan elkaar, gemeenschap hebben met elkaar. Het Hebreeuwse ‘kennen’ sluit net als het Hebreeuwse ‘zien’ wederkerigheid in. Om dat ‘kennen’ gaat het ook in Gen.45:1 (in die zin is de ‘mutua agnitio’ van de Vulgata veelzeggend).

Na het werkwoord volgen nu
de afgeleide zelfstandige naamwoorden.

1. דַעַת / DàNGàT.

Dit woord komt van de afgeleide woorden het vaakst voor, maar veel minder frequent dan het werkwoord. Het is qua vorm de infinitief van het werkwoord en betekent dus eigenlijk ‘het kennen’. Het heeft dan ook geen meervoud. Het wordt vaak absoluut gebruikt zonder mededeling over de vraag waarop het kennen betrekking heeft Object zijn personen en vooral God. Alleen in Gen. 2:9 en 17 gaat het over ‘het kennen van het goedgevoelde en het kwaadvoelde’. In de profetie behoort ‘het kennen van God’ tot de kernbegrippen. Heel pregnant is de ontkenning, het niet-kennen, zoals dat vooral in Hosea te horen is. Dat in die uitdrukking de volle breedte van het Hebreeuwse JàDàNG verdisconteerd dient te worden, spreekt welhaast vanzelf. Dan horen we wat Jeremia zegt in de bekende tekst Jer.31:34 over het nieuwe verbond dat God sluit met Israël ofwel de nieuwe zuivergang die die-JHWH-van-Israël afscheidt met Israël: “En niet zijn zij aan het leren iedermenselijke aan zijn metgezel en iedermenselijke zijn broeder om te zeggen: kent die-JHWH-van-Israël; ja zij allen aan het kennen zijn zij mij.

2. Twee zelfstandige naamwoorden דַעַת / DéaNG, דַעַה / DéNGáH betekenen beide kennis en komen weinig voor; het eerste alleen twee keer in Job, het tweede behalve in P.s 73:11 en Job 36:4 enkele keren bij Jes. en Jer. In Jes. 11:9 lezen we: St.V. Men zal nergens leed doen noch verderven op den gansen berg mijner heiligheid; want de aarde zal vol kennis des HEEREN *zijn*, gelijk de wateren *de bodem* der zee bedekken.

3 Drie zelfstandige naamwoorden:

* מַדַעַת / MàDáNG wordt vertaald met bekendheid en lijkt in Pred.10:20 te duiden op de plek waar vrouw en man ‘elkaar bekennen’.

* מוֹדַעַת / MÓWDáNG en het vrouwelijke מוֹדַעַת / MÓWDàNGàT duiden op ‘een bekende’.

4. Het zelfstandige naamwoord יִדְעַנִי / JiDDeNGóNíJ:

Het komt 11 keer voor en wordt algemeen vertaald met ‘waarzegger’. Het is een Piëelafleiding en kan omschreven worden als ‘iemand die (je iets kan) laten weten.

Tenslotte:

het vraagwoord

ook dit woord מַדְוֵעַ / MàDoeWaNG wordt van dit werkwoord afgeleid: een samentrekking van מַה־יְדוּעַ / MàH-JáDoeWàNG, wat letterlijk vertaald kan worden

---

werkwoord פָנָה / PHáNáH (=wenden) en ‘toewending’ of ‘vertegenwoordiging’ betekent) niet kan zien (רָאָה / Rá’áH), want dan gaat het om elkaar recht in de ogen zien en dat doorstaat een mens niet. In Num 12:7 staat dan dat Mozes de gelijkenis van JHWH bekijkt.

met ‘wat is er bekend van dat’. De samentrekking wordt meestal vertaald met ‘waarom?’. Het komt zeventig keer voor; o.a. in Ex.3:3: En dan zegt Mozes ik ben aan’t wijken toch en aan’t zien toch dit aanzien groot; waarom (wat is er bekend van dat) niet aan ‘t verbranden is de sinaistekel?²¹.

De verantwoording van onze vertaling.

In de eerste plaats is er geen alternatief voor het Nederlandse woord ‘kennen’. Het woord ‘weten’ is daarvoor veel te eenzijdig ‘cognitief’. Bovendien betreft het object bij ‘weten’ altijd zaken en nooit personen. Dat geldt ook voor ‘beseffen’. Kennen komt enerzijds dichtbij ervaren en kunde en anderzijds bij vertrouwdheid. Het object bij ‘kennen’ betreft zowel personen als zaken. Het object bij het Hebreeuwse woord betreft vrijwel uitsluitend personen.

Het Nederlandse kennen valt echter in het gebruik uiteen in verschillende betekenisvelden en voegt zich (te) gemakkelijk naar de context. Omdat het belangrijk is het volledige betekenisveld van het Hebreeuwse woord in vertaling van elke tekst te laten meeklinken en dat ook hoorbaar c.q. leesbaar te maken, besloten we het Nederlandse ‘kennen’ te verlengen tot ‘volkennen’.

Het bereik van het Nederlandse woord

De basis van onze vertaling is het Nederlandse werkwoord ‘kennen’. Etymologisch is ‘kennen’ de causatieve vorm van ‘kunnen’. Het is algemeen verbreid in de Indogermaanse taalfamilie en is verwant met het Latijns (co-)gnoscere en het Griekse (gi-)gnooscoo.

In van Dale worden maar liefst 11 betekenisvelden onderscheiden: achtereenvolgens: identificeren, vertrouwd zijn met iets of iemand, van nabij of intiem kennen, iemand ergens in kennen, weten wat iets betekent of wat voor iemand het is, beseffen, ergens ervaring mee hebben. De betekenisvelden van het Hebreeuwse woord zijn daarin deels te herkennen. Via de Statenvertaling kan er ook vanuit het Hebreeuws invloed op de functie van het Nederlandse woord zijn uitgeoefend.

Daarnaast wordt het gecombineerd met een groot aantal voorvoegsels, die de betekenis sterk beïnvloeden: be-kennen, er-kennen, her-kennen, mis-kennen, onderkennen, ont-kennen, toe-kennen, ver-kennen. De laatste drie zijn zover af komen te staan van het basisbegrip ‘kennen’, dat we deze aan andere Hebreeuwse woorden kunnen verbinden, zonder de concordantie ernstig te storen: ‘ontkennen’ heeft zo weinig associatie met ‘kennen’, dat het in van Dale daarmee niet meer te beschrijven is; ‘toekennen’ idem, het wordt met ‘toewijzen’ beschreven; ‘verkennen’ is een specifieke vorm van informatieverzameling, waarbij er juist geen sprake is van ‘kennen’ en ‘kennis’. ‘Miskennen’ is wel een vorm van ‘kennen’ zij het van foutief kennen; nu ‘kennen’ aan het Hebreeuwse woord JáDàNG gekoppeld wordt, kan beter vermeden worden ‘miskennen’ aan een heel ander Hebreeuws woord te koppelen. ‘Bekennen’, ‘erkennen’, ‘herkennen’ en ‘onderkennen’ zijn duidelijk vormen van ‘kennen’ en kunnen, indien nodig, alleen dienen als weergave van bepaalde aspecten van het Hebreeuwse woord.

Voor de weergave van het Hebreeuwse woord עָדַן / JáDàNG hebben we het Nederlandse woord ‘kennen’ van een ander voorvoegsel voorzien n.l. ‘vol’. Enerzijds onttrekken we het woord ‘kennen’ daarmee aan de betekenisvelden waar de

---

21. Het vraagteken mag o.i. niet ontbreken.

bovengenoemde voorvoegsels ‘be’, ‘er’, ‘her’ en ‘onder’ toe behoren, anderzijds verhindert het om het Nederlandse woord ‘kennen’ uiteen te laten vallen. Het wijst erop, dat het belangrijk is om het Hebreeuwse woord in volle breedte, volledig ofwel ‘vol’, gevuld met al die betekenisnuances, te horen. Het voorvoegsel ‘vol’ gebruiken we met vergelijkbare bedoelingen bij een reeks van woorden; daarbij gaat het om die werkwoorden, waarin door de plaatsing van het voorvoegsel ‘vol’ de klemtoon niet op ‘vol’ maar op het werkwoord blijft liggen; Hier volgen er een aantal:

- * volbrengen: met het voltooid deelwoord ‘volbracht’ = ten einde toe, volledig uitvoeren; vergelijk ‘voldingen’: een voldongen feit.
- * voldoen, volt.deelwoord voldaan, vooral in de betekenis: geheel betalen;
- * voldragen, volt.deelwrd idem;
- * volgroeien;
- * volmaken;
- * volstaan;
- * voltrekken;
- * volvoeren.

Voor de weergave van JáDàNG introduceren we dus het woord ‘volkènnen’, met als verleden tijd ‘volkende’ en als voltooid deelwoord ‘volkènd’.

De vernederlandsing van het Hebreeuwse (stam-)woord.

Het werkwoord:

De **Qal**vervoeging kan overal met ‘volkennen’ vertaald worden.

De **Niphal**vervoeging: passief: volkend worden; reflexief zich volkennen laten.

De **Piël**vervoeging: laten volkennen.

De **Pual**vervoeging, alleen part.: een volkende.

De **Hiphil**vervoeging: doen volkennen.

De **Hophal**vervoeging: volkend (doen) worden.

De **Hitpaël**vervoeging: zich volkend maken.

De afleidingen:

Het zelfst.naamwoord דָּעַת / DàNGàT = het volkennen.

De zelfstand.naamwoorden דָּעַ / DéàNG en דָּעָה / DéNGàH: volkennis

De zelfstand. naamwoorden מוֹדַעַת / MÓWDáNG en מוֹדַעַת מוֹדַעַת / MÓDàNGàT: volkendheid.

Het zelfst.naamwoord מוֹדַעַת / MàDDáNG: volkenning.

Het zelfst.naamwoord יוֹדַעַת / JiDDeNGóNieJ: volkennisgever (?)

Het vraagwoord מוֹדַעַת / MàDoeWàNG: ..... (?).

Gevolgen voor de betekenis en het taalgebruik.

In de Hebreeuwse teksten van TeNaCH behoort het werkwoord JaDaNG en zijn afleidingen tot een van de vier meest gebruikte woorden. In de vernederlandsing van TeNaCH klinkt daar nu steeds het woord ‘volkennen’. Zolang dit woord nieuw en onwennig klink - maar dat zal toch veranderen in het gebruik, mede door het op zichzelf in het Nederlands gebruikelijke voorvoegsel ‘vol’ - speelt het een dominantere rol in deze vernederlandsing dan in de Hebreeuwse tekst. Anderzijds speelt dit woord in de Hebreeuwse tekst een veel dominantere rol, dan in een gebruikelijke Nederlandse vertaling, die dat ene Hebreeuwse woord vervangt door vele synoniemen en verschillende omschrijvingen. Het laatste bezwaar dient zwaarder

te wegen dan het eerste, waarschijnlijk ook tijdelijke, bezwaar. Naar de betekenis geeft het voorvoegsel ‘vol’ aan het Nederlandse woord ‘kennen’ precies het accent, waardoor het verwijst naar de verschillende betekenisvelden van het woord in de oorspronkelijke taal.

Gevolgen voor de theologie.

Die gevolgen worden zichtbaar c.q. hoorbaar wanneer met dit Nederlandse woord de in het voorgaande gekozen teksten nagaan worden. Samenvattend zou de stelling teponeren zijn, dat de legitimiteit van een onderscheid of een scheiding tussen theoretisch en praktisch kennen en kunnen, tussen leerstellig weten en mystiek weten, tussen bevindelijk en forensisch geloof, tussen verstandelijk en emotioneel kennen, tussen psychisch en lichamelijk kennen exegetisch nauwelijks meer te beargumenteren valt.

Volkennen, zien en vertrouwen duiden in het Hebreeuws van TeNaCH op even intense als intieme verhoudingen tussen de mensen en tussen God en mensen. Deze betekenis en functie dient ook de interpretatie van de Nieuwtestamentisch Griekse woorden zoals γγνῶσκω / gignooskoo en γνῶσις / gnoosis te orienteren. Wanneer de kerk zich verweert tegen de oude gnostiek en de nieuwe (new age) gnostiek, dan is dat verweer niet gericht tegen de mystiek in deze gnosis, maar tegen de functie ervan in deze religiositeit, n.l. als heilsweg en heilsmethode, in plaats van als in de geschiedenis van de kerk en ieders levensgeschiedenis gepraktiseerde open verhouding en omgang.